

עומקא דפרשה

בכור בירושת ע"ע

חלק הבכורה בירושה

ירושת יוצאי מצרים

השמטת ירושת אב

שער הציון

פר' פנחס - בענייני ירושה

בעלות יורשים בחידו"ת

בס"ד ערב ש"ק כ' תמוז תשע"ז

השמטת ירושת אב מפרשת נחלות

הרב יעקב שיק

סדר הנחלות המפורשים בפרשה הם: בן בת אח ואחי האב. וכתב הרמב"ן: קיבלו רבותינו כי האב יורש את בנו כאשר מת בלא זרע, ולא הזכיר הכתוב זה, והטעם כי במשפטי הירושה כל מנחיל נוחל כי הקורבה שוה, וכיון שאמר הכתוב שהבן יורש את אביו גם האב יורש את הבן, ועוד כי הירושה היא בשלשלת הזרע ביוצאי חלציו ולא בצדדין, א"כ ונתתם את נחלתו לאחיו משמע נחלה שהאב יורש בקבר וממנו תבא לאחים. ע"ש בכל דבריו.

ולכא"ו צ"ע בטעמו הראשון דכל נוחל מנחיל כי הקורבה שוה, הא תנן בריש פ' יש נוחלין האישי את אמו והאישי את אשתו ובני אחיות נוחלין ולא מנחילין. ובשלמא האישי את אשתו אינו מנחילה אע"פ שהיא מנחילתו, דא"י משום קורבה (כל' תוס' דף קיד:), וא"כ י"ל דאף למ"ד ירושת הבעל דאורייתא הוא דין מיוחד בבעל שיורש את אשתו ולא היא אותו, אבל האישי את אמו דודאי משום קורבה הוא, אמאי אינו מנחילה כשם שהיא מנחילתו והלא הקורבה שוה (ובני אחיות שירשים מדין משמוש את דודם ע"י שאמם יורשת אותו בקבר והם יורשים אותה, נמי נימא דירש דודם אותם ע"י שאמם תירש אותם בקבר).

וראיתי בס' אבי עזרי שמיישב קו' הלח"מ בד' הרמב"ם, אמאי כ' דירושת אם מפי הקבלה הלא בגמ' ילפי' לה מקראי, וכתב האבי עזרי דאף דילפי' דמשפחת אם אינה קרויה משפחה כדאי' בדף ק"ט, זהו רק שלא נכללה בפ' נחלות דכתיב בה ממשפחתו, אבל מ"מ יש לנו ללמוד ממש"ש בדף קט"ו וכל בת ירושת נחלה ממטות, דמקיש מה מטה אב בת ירושת אביה אף מטה אם כן וה"ה לבן שיורש את אמו, וקשה והלא כל הנוחל מנחיל ומה"ט תירש האם את בנה, וע"ז כ' הרמב"ם שזהו מדברי קבלה, ומה דאמרי' התם וכל בת יורשת ואינה מורשת זהו רק לומר שהיקש מטה האם למטה האב נאמר רק על ירושת אב אין זה מיעוט על שאינה מורשת עכ"ד. ובדברי מיושבים דברי הרמב"ן הנ"ל (ואפי' לא נימא דדברי קבלה הוא נילף מקרא דבת ירושת ואינה מורשת).

ובאשר לעומה השני של הרמב"ן, הנה מבואר בדברי דירושת אח לאו מכח האחווה בעצמה הוא אלא מדין משמוש האב בקבר הוא [ונפק"מ לכאורה: א] למאי דק"ל כר' יוחנן בן ברוקה דף ק"ל, דאם אמר פלוני יירשני על הראוי ליורשו כגון בן בין הבנים א"י מתנה על מה שכתוב בתורה, והשתא אי נימא דירושת אח האב בקבר מורישו א"כ אם אמר פלוני אחי יורשני א"י ראו ליורשו אלא האב הוא היורש. ב] למה דמבואר בדף קנ"ט דבן הבן היורש אבי אביו מצי למימר מכח אביו דאבא קאתינא ולא מכח אבא ולא נשתעבדו הנכסים לאחר מיתת אבי אביו לבע"ח של אביו, וא"כ אם האחים יורשים מכח אביהם כשמת אחיהם ישתעבדו הנכסים לבע"ח דאביהם כיון שהוא יורש את אחיהם והם יורשים את אביהם. ע' בזה בשו"ת רעק"א סי' קל"ב וקל"ח והאריכו בכ"ז האחרונים].

וע' ברמב"ן ר"פ יש נוחלין שכתב דאי לא כתב רחמנא אחי האב לא הוה ילפי' בדף קט"ו מקרא דאין לו עיין עליו דנחלה ממשמשת והולכת עד ראובן, דמהתם לא הוה ילפי' אלא עיין עליו למטה אבל למעלה לא ילפי', ואע"ג דכתיב אחין הו"א דאחין מכח עצמן הם באים ולא מכח אב, קמ"ל מאחי האב דאבי אביו יורש אביו היורשו ומוריש לבניו שהם אחי האב, ומזה ילפי' משמוש למעלה. וצ"ל לפי"ד הרמב"ן בחומש דהשתא דילפי' משמוש למעלה, תו אין לנו לומר דאחין יורשים מכח עצמם אלא מכח אביהם הם יורשים, ורק אם לא היה כתוב אחי האב הו"א כן. וצ"ע אמאי איצטרך למיכתב אחין תיפול מדין משמוש וקעין שהק' התוס' בדף ק"ח.

מענין לענין. כתב הרמב"ם בפ"א מה' רוצח ה"ב וכל הראוי לירושה הוא גואל הדם, ופי' החזו"א (סנהדרין יט, ג) דר"ל אב ואם בן ובת אח ואחות ולא דודו ובן דודו שהם יורשים רק מדין משמוש (וי"ל דמ"ש המאירי במכות דף ט' וז"ל ואע"פ שאין לך אדם בישראל שאין לו גואל שהרי כל הראוי לירש הוא גואל הדם עכ"ל, ע"כ דלאו דוקא דהא ודאי אין כל ישראל גואלי הדם ומיהו קצת משמע דלא רק הני ו' קרובים הוו

המשך בעמ' 4

במהות צורת חלוקת חלק הבכורה

הרב שלמה זלמן כהן

א. ספיקא רבתי במהות צורת החלוקה דחלק הבכורה
ספיקא רבתי לדינא נסתפק הגר"ש אייגר (בשו"ת ר"ש אייגר ח"ב כתבים סי' סג אות ה', והובא בחי' רעק"א השלם בב"ב קכד ע"א) בצורת החלוקה דבכורה כיצד עבדין לה, דהנה אב שהוריש י"ב זוזים, והיו לו שני בנים, בכור ופשוט, דדינא הוא דהבכור מקבל ח' זוזים והפשוט ד' זוזים, אלא דיש לחקור כיצד מחלקים זאת, האם בראשית מחלקין הירושה לג' חלקים, והפשוט מקבל חלק א', והבכור מקבל ב' חלקים חלק א' כפשוט וחלק א' עבור הבכורה, ונמצא דכל החלק ה' הוא עבור הבכורה והיינו ד' זוזים.

או דילמא דבראשית מחלקים הירושה לבי' חלקים כאילו אין לפנינו בכור, וכל אחד מקבל חצי מהירושה דהיינו ו' זוזים, אלא דאח"כ דינא הוא דהפשוט צריך ליתן לבכור עוד ב' זוזים עבור הבכורה, ונמצא דרק ב' זוזים הם חלק הבכורה, דהא אידך ב' זוזים היה נוטל גם אילו לא היה בכור, בתורת פשוט. והיינו דהספק הוא האם כל השליש חשיב חלק בכורה או דרק שישית חשיב חלק בכורה.

ובפשוטו מבואר בראשונים כצד קמא, יעויין ברשב"ם בד' דוכתי בב"ב, קכב ע"ב ד"ה פי שנים כאחד, קכד ע"א ד"ה אחד מצרא, קכז ע"א ד"ה אמיימר אמר, קמב ע"ב ד"ה מר בריה דרב יוסף. וכן מבואר בר"י מיגאש קכז ע"א ובמאירי קכד ע"א קכו ע"ב, ובריטב"א קמב ע"ב, וברמ"ה באות קד, ובטור סי' רעז, ובשו"ע סי' רעז ס"ב. וע"ע בהאי ענינא בתומים סי' קלב סק"ב, ובחידושי ר' מאיר שמחה בב"ב קכד ע"א ד"ה למיתב ליה אחד מצרא, ובשו"ת עטרת צבי לבעל הכוס ישועות בסי' ב', ובתשובה שכתב לו שם מהר"מ טאקליש זצ"ל.

ב. ידון להביא ראיה מרש"י בסוטה כאידך גיסא המחודש בהאי ספיקא ומרגניתא טבא אשכחן ברש"י בסוטה (ג), דלכאורה נראה להוכיח מדבריו כאידך גיסא המחודש דמחלקין בתחילה לבי' חלקים ואח"כ הפשוט נותן לבכור חלקו, דאיתא התם דכאשר הגיעו למערת המכפלה לקבור את יעקב, אזי עשו טען דכיון דהיו שם שני קברים, אחד ליעקב ואחד לעשו, והרי יעקב כבר השתמש בקבר אחד, דקבר שם את לאה, א"כ הקבר השני הוא שלי ואין לכם זכות לקבור בו את יעקב, אמרו ליה זבינתיה כשמכרת הבכורה, אמר להו נהי דזביני בכירותא פשיטותא מי זבני, ופרש"י נהי דזבינתי לבכורתי, ולא אטול פי שנים אלא כמוהו, פשיטותא מי זביני, חלקי בחלק פשוט לא מכרת.

וקושיא עצומה הקשו רבותינו האחרונים שם, דברש"י מבואר דכיון דמכר בכירותא ולא פשיטותא אזי יעקב ועשו שווין ויטול כמוהו, ופלא, דהא כיון דעכ"פ בכירותא מכר, א"כ ליעקב איכא פי שניים, וממילא מהקבר שנשא, אכתי שלש ממנו שייך ליעקב, ואמאי כתב דיטול כמוהו, והיינו דהקבר השני כולו שייך לעשו, הא רק שני שלישי מהקבר שייכים לו, ועי' במהרש"א שם, ובמנחה חריבה, ובכרם נטע, ובשו"ת בית הלוי ח"ב דרוש ג' ד"ה ואגב, ובחי' עה"ת בראשית כה, ל, וצ"ע.

ג. יבאר דלהמתבאר יפתח לן פתח חדש ליישב דברי רש"י
ולהמתבאר בהגר"ש אייגר, אזי יפתח לן פתח חדש ליישב דברי רש"י, דהא כתב באידך גיסא דבראשית מחלקים הירושה לבי' חלקים כאילו אין לפנינו בכור, וממילא כל אחד מקבל חצי מהירושה, ואח"כ דינא הוא דהפשוט צריך ליתן לבכור עוד חלק עבור הבכורה, ורק זהו חלק הבכורה.

ומענה הדברים מאירים, דהא מעיקרא עשו היה הבכור, וא"כ היה לו קבר שלם מדין פשוט, ועוד שלישי בקבר השני מדין בכור, ורק השליש הזה הוא מדין הבכורה, ועתה דעשו מכר הבכורה ליעקב, אזי מכר לו רק את השליש קבר, אבל החלק הפשוט דהוא קבר שלם, נשאר ברשותו, ושפיר בא בטענה שלא אטול פי שנים אלא כמוהו.

ואע"ג דהרי עשו מכר ליעקב הבכורה וא"כ יעקב צריך עתה לקבל פי שניים, וכיון דלעשו היה קבר ושליש, אזי נהי דרק השליש

המשך בעמ' 4

דין בכור בירושת עבד עברי

הרב חיים יהודה לייב אויערבאך

קידושין דף יז ע"ב, אמר מר, עבד עברי עובד את הן ואינו עובד את הבה, מנהגי מילי, דתנו רבנן 'ועבדך שש שנים', 'לך ולא לירוש', אתה אומר, 'לך ולא לירוש', או אינו אלא 'לך ולא לכן', כשהוא אומר, 'שש שנים יעבד' הרי לכן אמור, הא מה אני מקיים 'ועבדך שש שנים' 'לך ולא לירוש'.

ובאחרונים הסתפקו בגדר הדין שעבד עברי עובד אצל הן, האם הוא מדין ירושת האב אלא שיש מיעוט מגזיה"כ שרק הן יורש את האב ולא הבה, או שאינו כלל מדין ירושת האב אלא הוא גזיה"כ שהבן עומד במקום אביו לגבי העבד וחשיב שהעבד ממשיך לעבוד אצל אביו, ונפ"מ אם בכור נוטל פי שנים בירושת ע"ע, דאם הוא מדין ירושת האב נוטל פי שנים ואם אינו מדין ירושה אלא חידוש שחדשה תורה שכן עומד במקום אביו אינו נוטל בו פי שנים.

ובמנחת חינוך מצוה מב אות יג סבר כהצד שע"ע עובד את הן אינו מדין ירושה אלא הוא גזיה"כ שכן עומד במקום אביו, וראיה לזה דאם הוא מדין ירושה אין סברא לחלק בין היורשים ואמאי אין הבה יורשת, ע"כ שהוא חידוש התורה שהבן עומד במקום אביו, והנה במקנה קידושין דף יז ע"ב סבר דע"ע עובד רק את הן ולא את בן בנו, והיינו דאם מת הן בחיי אביו ולאחר מכן מת האב, אין בן הן יורש את הע"ע מדין ירושת בן הן, והנה אם ע"ע עובד את הן מדין ירושה א"כ אף את בן בנו היה צריך לעבוד, ואמנם לדברי המנ"ח דהוא חידוש שחדשה תורה שכן קם במקום אביו י"ל שדין זה לא נתחדש כלפי בן בנו.

והנה בגמ' ב"ב פרק יש נוחלין דף קכז ע"ב ילפינן מקרא ד'יכיר' שהאב נאמן לומר 'זה בני בכור', והקשו בגמ' דתפ"ל דנאמן מאחר שיכול האב ליתן לו בחייו מתנה פי שנים, ותירצו דאירי בגוסס, ובמנחת חינוך הקשה אמאי לא תירצו בגמ' דצריך לילפותא ד'יכיר' לירושת ע"ע שבכור נוטל בו פי שנים, דהרי ע"ע אין האדון יכול ליתנו במתנה או למכרו לאחר בחייו, ומכאן הוכיח המנ"ח כדבריו דמהא שע"ע עובד את הן ולא את הבה מוכח שאי"ז מדין ירושת האב אלא הוא גזירת הכתוב שהבן עומד במקום אביו לענין ע"ע, ולפי"ז באמת אין הבכור נוטל בע"ע פי שנים וככל ירושה, ולכן לא מוקמינן קרא ד'יכיר' שנוטל פי שנים לגבי ירושת ע"ע.

מאיך בגמ' נזיר דף ל ע"ב אמרינן דנזיר שהפריש מעות עבור קרבנותיו ומת יכול בנו הנזיר להשתמש באותם המעות עבור קרבנות עצמו, ובגמ' איתא 'הלכה היא בנזיר' שרק הן מגלח במעות אביו ואין הבה מגלחת במעות אביה, ובהמשך דברי הגמ' מספק"ל אם בן הבכור נוטל פי שנים באותם המעות, וברמב"ם פ"ח מנזיר הל' טו פסק שנוטל פי שנים, ובמנ"ח מצוה שעז הקשה על דבריו במצוה מז דמכאן מוכח דאף שהבכור נוטל פי שנים וככל דיני ירושה מ"מ רק הן יורש ולא הבה, וא"כ הכ"נ בע"ע יש לומר שהבכור יטול פי שנים ככל ירושה, ואף שאין הע"ע עובד אצל הבה אי"ז ראה שאין כאן דין ירושה וכדמוכח מהא דהבן מגלח במעות אביו ונוטל פי שנים אף שאין הבה מגלחת, ומעתה הדק"ל אמאי לא מוקמינן קרא ד'יכיר' לגבי ירושת בכור בע"ע, וכמו"כ יקשי אמאי לא מוקמינן לגבי ירושת בכור נזיר שנוטל פי שנים במעות אביו שהפריש עבור קרבנותיו.

ובעיקר הוכחת המנ"ח מנזיר דאף שאין הבה יורשת אי"ז ראה שאין דין ירושה וספירי יכול הבכור לטול פי שנים, באבי עזרי פרק ב מהל' עבדים הל' יב כתב לחלק, דע"ע שעובד את הן אין בזה כל חידוש כיון שהוא ככל ירושת ממון שהבן יורש את אביו, והחידוש הוא במיעוט מגזיה"כ שאין הבה יורשת את הע"ע, דממיעוט זה מוכח דבע"ע לא חלים כל דיני הירושה, ומעתה הה"ד לגבי ירושת בכור שהוא דין נוסף בדיני ירושת האב שפיר י"ל דמאחר שיש מיעוט מגזיה"כ דאין כאן כל דיני ירושה הה"ד אין כאן דין ירושת בכור, משא"כ בבן שמגלח במעות אביו שזה עצמו חידוש שהוא יורש בזה את אביו, כיון דמצד דין ירושת ממון הכללי אדרבה יש לומר שלא יגלח דהרי המעות אינם כלל ממון האב לאחר שהפרישם לצורך קרבנותיו, וא"כ לאחר שנתחדש שהבן יורש ומגלח במעות אביו יש לומר שחלים עליו כל דיני ירושת האב ואם הוא בכור נוטל פי שנים.

ובחזון יחזקאל פ"ג מנזיר ה"ט כתב באופ"א, דבנזיר הא דאין הבה מגלחת במעות אביה אי"ז משום שאינה יורשת את אביה אלא הוא מהלכות נזירות שדווקא הן יכול לגלח במעות אביו ולא הבה וכלשון הגמ' 'הלכה היא בנזיר', ולכן שפיר בכור נוטל פי שנים במעות אביו וככל ירושה, משא"כ בע"ע דאינו עובד את הבה מוכח דאף מה שעובד את הן אי"ז מדיני ירושת האב ולפי"ז בכור לא יטול פי שנים וכמש"כ

במנ"ח.

בעלות יורשים על הוצאת חידו"ת וספרים

הרב אברהם לוי - ר"ב 'עוד יוסף חי'

מעשה שהיה באחד מגדולי ראשי הישיבות שנסתלק לבית עולמו, ותלמידיו חפצו להוציא לאור את שיעוריו ששמעו ממנו, ונסתפקו האם צריכים לבקש רשות מבניו של ראש הישיבה, בפרט שקיים חשש שיעכבו בידם, על אף שהרב לא הותיר צוואה המגבילה את זכות הדפסת דברי תורתו.

והנה בשו"ע חו"מ סי' רע"ו (ס"ח), כתב הרמ"א אין היורשין יורשין דברים שאין בהם ממש או טובת הנאה בעלמא שאינו ממון. והוא מהגהות מרדכי. וכך פסק בשו"ת דברי ישעיהו (סי' י"ב) לגבי תלמיד הרוצה להדפיס חידושי תורה ממה שמע מרבו, לאחר פטירתו, ונכד הרב מעבכ וטוען שהוא היורש, וכתב על כך הדברי ישעיהו וז"ל, ובאמת גם בעיני יפלא כי לא שייך בזה ירושה, כמ"ש הגהות מרדכי סוף ב"ב דאין ירושה באויר בלא גוף וכו' וכן הוא בהגהות רמ"א דאין היורשים יורשין דברים שאין בהם ממש. ומבואר שמותר כיון שהחכמה היא **כדבר באויר שאין בו ממש ואין שייך בזה ירושה**.

אכן אם הרב לא הסכים שיודפסו, בלאו הכי אסור להדפיסם, אבל כשנתן רשות להקליטו ולא הקפיד על פרסום דבריו, אין כח ביד היורשים לאחר מיתה לעכב על הכותב או על המקליט שיפיצו ברבים את השיעורים שהקליטו או העתיקו.

אמנם, כאשר התלמידים אינם מוציאים את הדברים בצורה טובה, ובפרט כשלא הבינו כראוי את דברי הרב, ומדפיסים דברים שמגיד השיעור לא אמרם, פשוט הוא שיכולים היורשים לעכב את הפצת הדברים, והוא מדין לפני עור, שלא יכשלו הרבים בטעות חסומ.

אך כל זה לגבי חידושי תורה ששמעו ממנו בחייו, אבל אם השאיר **כתבי יד** ובאים להוציאם לאור, כגון חידושים שכתב, או תשובות בהלכה, הנה בנדון זה פסק הבית יצחק (יו"ד ח"ב סי' ע"ה) **שאסור להדפיס ללא רשות היורשים**, כיון שהכתבים המה ממש של היורשים ולא רק טובת הנאה, ואם רוצה אחר להעתיקם ודאי יכולין למחות בידו.

וכך כתב לחלק בשו"ת משפטי שמואל (סי' לה) דאף שאין קנין מועיל בדבר שאין בו ממש, אבל כאשר הוא מצורף לדבר שיש בו ממש יכול להורישו ליורשיו, ולכן יש להבחין אם המו"ל כתב וסידר לפי השמועה מפי המחבר הרי זה דבר שאין בו ממש ואין בזה טענת ירושה. אבל אם המחבר כתב את חידושו, הרי הוא מוריש ליורשיו את החידושים דהוי דבר שיש בו ממש. ועיין בברכת שלמה (סי' כ"ה) שהארעון בענין ירושה כ"י שחידושי תורה והסכים לעצם הדין הנ"ל.

וכ"כ בצפנת פענח (סי' רמ"ט) שיש למחבר קנין בחידו"ת ומוריש ליורשים, וגם כאשר הכת"י נמצא אצל שני יורשים, יש זכות שווה לשניהם, ואם אחד מסר לדפוס ללא הסכמת היורש השני, יכול לעכב עליו. אכן לא הזכיר דתליא במה שגוף כתב היד אצלם.

וכאשר העתיק מכת"י המחבר בחייו, דן הבית יצחק (שם) אם מותר להדפיסם, והכריע שאף כאשר הרשה המחבר להעתיק מכתביו בחייו, מ"מ לאחר מותו אסור למעתיק להדפיס הכת"י בלא רשות היורשים, שמסתמא לא הרשהו אביהם אלא להעתיק לעצמו אבל לא להדפיסו ולהפיצו על פני תבל, ומדרך העולם שהיורשים ידפיסו ספרי אביהם. [ולדעת המשפטי שמואל שם, כשהעתיק בחייו א"א להו"ל מטעם אחר דהוי כיש בו ממש וכנ"ל].

וכן באופן שהעתיק החידושים שלא בידיעת היורשים, כתב שם הבית יצחק דאמנם היה מקום להתיר כשם שהשומע חידו"ת, ודאי שמותר לפרסמו לאחרים בשם אומרו, א"כ מאי נפק"מ אם ראה בכתבים, ועוד דדמי למש"כ הרמ"א (חו"מ סי' רצב ס"כ) שמותר להעתיק דברי תורה וה"ה מכתבים. אך פסק שבכתבים של יורשים אסור ויכולים למחות וגם למנוע מלהדפיס.

ובאופן שהמחבר כבר כתב את ספרו, אלא שהיורשים מעכבים את הוצאתו לאור או הדפסתו מחדש. הנה לגבי ספר שאזל מן השוק, והיורשים אינם מתכווננים להוציא עוד מהדורה, צריך רשות ב"ד כדי להוציאו ע"י אחר. מכיון שלפי תקנת רבותינו הקדמונים בעלות זכות היוצרים שמורה למחבר או למו"ל כל זמן שלא כיסה את ההוצאות, ולכן יש לבקש רשות ממנו או מבי"ד. ואע"פ שהיורשים מעכבים את הדפסתו והפצתו, למרות הצורך בו, מ"מ אסור להדפיסו ללא רשות ב"ד, אף כאשר אין אפשרות להשיגו. [וכן כאשר הספר נמכר ע"י היורשים במחיר מופקע, יכולה הוצאה ספרים לפנות לבי"ד לקבל רשות להדפיסו ולהפיצו במחיר סביר].

אכן במקרה שירשי הספר אינם מתעניינים בהוצאתו לאור, מותר לאחר להדפיסו, ואפילו אם כתב המחבר בספר שאין להדפיס ללא רשות. וכפי שהביא בספר שואלין ודורשין (ח"ב סי' מג) את תשובת מרן הגר"ש וואזנר זצ"ל אליו, וז"ל: אם נתברר באמת שאין נמצא יורש או בא כוחם, או אפילו נמצא אלא שאין לו שום ענין ושייכות לחזור ולהדפיס, והספרים כבר מונחים זמן רב כאבן שאין לה הופכין, ויש תועלת לדורות בהתחדשות ספר זה, אז בודאי למי שבכוחו לחדש אורם כראשונה. ועוד הביא שם את תשובת הציץ אליעזר אליו, שכאשר כתב המחבר שאין להדפיס ללא רשותו, אבל לא הזכיר ללא רשות יורשיו, ודאי שאין כוונתו לאסור עולמית, אלא רק לימי חייו. ועוד שאם היה יודע המחבר שאחרי פטירתו לא ישאר זכר לתורתו, ודאי שהיה מסכים שספרו יודפס שוב ויופץ ברבים.

המשך בעמ' 4

פער הליון

מצות ירושה

מצות ירושה היא המ"ע האחרונה שסידר הרמב"ם ב"מ"ה"מ **"שהורנו** בדיני נחלות והוא אמרו ית' (פנחס כזח), איש כי ימות וכן אין לו וכו' ". ובמנין המצוות הקצר כ' - רמח **לדון** בדיני נחלות. [ועי' במנין המצוות שבהל' נחלות כ' שהמ"ע **"דין סדר נחלות"**]. ודקדק החינוך (ת) ש"נראה מדברי הרמב"ם ז"ל שכל עיקר האזהרה איננה **רק על הבית דין** שדנו בענין הנחלה כן".

והארץ בזה הרי"פ בביאור לרס"ג להוכיח שאין בזה שום מצות עשה ליחידים, אלא היא חובת הציבור ע"פ הבי"ד לדון בדיני הנחלות ע"פ סדר נחלה האמור בתורה. כדכתיב ואל בני ישראל תדבר לאמר וגו' והיתה לבני ישראל לחקת משפט. ומש"כ הרס"ג והבה"ג מנאוה בסדר פרשיות המסורות לציבור. [ולכן הרס"ג קראה בשם "פרשת נחלות". ומבואר בזה מה שהרמב"ם פתח את ה' נחלות בסדר נחלות ולא בציווין].

ולשון החינוך (מצוה ת) מצות דיני נחלות שנצטוונו בדיני נחלות, כלומר שמצוה עלינו **לעשות ולדון** בענין הנחלה כאשר דנה התורה עליה. וביאר שם שגדר המצוה אינו שהאדם מצווה לתת ליורשו מה שיש לו, אלא "שזכות היורש קשור בנכסי מורישו, ובהסתלק כח המוריש מן הנכסים במותו מיד נופל עליהם זכות היורש, כענין השתלשלות היצירות שרצה היוצר ברוך הוא זה אחר זה מבלי הפסק".

ועי"ש בשרשי המצוה, כדי שידע האדם ויתבונן כי העולם ביד אדון משגיח על כל בריותיו, וברצונו וחפצו הטוב זוכה כאור"א מבני העולם בחלק הנכסים שהוא משיג בעולמו, ומתנתו ברוך הוא מבורכת שתמשך לעולם לאשר יתננה לו, אם לא כי מחטא הקדמוני נקנסה מיתה בעולם, ומפני סילוק גופו אינו בדין להיות הפסק למתנת האל המבורכת, אבל תתפשט מאליה בגוף המשתלשל ממנו שזהו בנו או בתו.

מצות ירושת בכור

הרמב"ם ב"מ"ה"מ שם הוסיף, "ומכלל דין זה בלא ספק היות הבכור יורש פי שנים, שזה משפט ממשפטי היורשים". כלומר שאינה מצוה בפנ"ע אלא כלולה במצות נחלות.

אך הרמב"ן מנה בזה עשה ול"ת, שכ' בשכחת הלאוין, המצוה הי"ב שנמנענו בהנחילנו הבנים מהעביר הבכורה מן הבן הגדול אל יתר אחיו, אבל ננחיל אותו פי שנים כמשפט הבכורה. והוא אמרו ית' (ר"פ תצא) "לא יוכל לבכר את בן האהובה וכו'".

ובהמשך דבריו שם (ד"ה ואל) כ' והנראה שיש בזה עוד מצות עשה שאמר יתעלה (שם) "כי את הבכור בן השנואה יכיר לתת לו פי שנים". וגם זו מצוה שהוא חייב להכירו ולתת לו פי שנים, והנה המעביר בכורה מן הגדול עובר בעשה ולא תעשה, ושתיהן שחנן הרב. וסיים "מצוה להנחיל לו כן **שיודיע אותנו** מי הוא הבכור ויצוה עליו בבכורה". וכ"כ הרמב"ן בפ"י עה"ת בפר' כי תצא בפס' לא יוכל לבכר שהיא אזהרה שלא יעשה כן. ועי"ש ג"כ שיש מצוה על האב לפרסם ולהודיע על בנו שהוא בכור.

וכן כ' החרדים (מ"ע פ"ד מה) מצות עשה שיתן האדם פי שנים לבנו הבכור שנאמר כי את הבכור יכיר לתת לו פי שנים, ואם העביר הבכורה מבנו הבכור עובר בעשה וגם הוא חייב להודיע מי הוא הבכור ויצוה עליו בבכורה, לדעת רובא דרבוותא זו ממנין תרי"ג.

ונפסק בחו"מ סי' רפא ס"א אין אדם יכול להוריש מי שאינו ראוי ליורשו, ולא לעקור הירושה מהיורש וכו'. לפיכך האומר איש פלוני בכורי לא יטול פי שנים, איש פלוני בני לא יירש עם אחיו, לא אמר כלום. והקצוה"ח שם הביא את דברי הרמב"ן ב"מ"ה"מ, ועי"ש משה"ק עליו, ועי' אר"ש הל' נחלות ב,יד.

ובדעת הרמב"ם כ' המנ"ח דס"ל דהוא דין נחלות ואינו עובר, אלא שהתורה כתבה דאינו יכול להעביר. [ולפי מש"כ החינוך בדעתו שמצות נחלות היא על ב"ד א"ש דאין שייך מצוה מיוחדת לבכור].

כח המוריש

כ' התוס' בגיטין (יג. סד"ה והא) וז"ל אומר ר"ת בדגר לא אמרין מצוה לקיים דברי המת דכל דאיתיה בירושה מצוה לקיים דבריו הואיל ולא פסק כוחו מאותו הממון **דמכוחו יורשין**. וכ"כ הרשב"א (שם ד"ה ואי) דלא אמרו מלקד"ה אלא במי שישנו בירושה... ומחמתיה הוא זירתי ליה ירתיה, הלכך בממוניה מצוה לקיים דבריו.

ועי' אמרי משה (סי' לח, כג) בביאור דבריהם דדין ירושה הוא **דיש כח וזכיה למת לענין להוריש** ולכן שייך מצוה לקד"ה.

ועי' בלשון התשב"ץ (ח"ב נג ד"ה ולענין) "שלא בכל דבר אמרו מלקד"ה, שאין האדם בשעת מיתתו נביא ולא מלך ונשיא שיצוה החיים לקיים דבריו, שאין שלטון ביום המות. ולא אמרו זה אלא כשצויה שיעשה מממונו כלום שמצוה לקיים דברו **שהרי בממון שלו יכול לצוות**, וחייבין לקיים דבריו, ונכלל בכלל מצות נחלות".

ירושת יוצאי מצרים בארץ ישראל

הרב נ. דודוון

בפרק "יש נוחלין", בסוגיית "ירושת בנות צלפחד" (בבא בתרא קיזא), נחלקו תנאים, אם **ליוצאי מצרים** נתחלקה הארץ, והם הורישוה לבניהם באי הארץ, וכמש"כ (במדבר כונה) 'לְשִׁמּוֹת מִטּוֹת אֲבֹתָם יִנְחָלוּ, שבאי הארץ נחלו לפי שמות אבותם יוצאי מצרים.

או **לכאי הארץ** נתחלקה הארץ, ומש"כ 'לְשִׁמּוֹת מִטּוֹת אֲבֹתָם יִנְחָלוּ, הכוונה שלאחר שבאי הארץ מקבלים נחלתם - חוזרים ומורשים אותם לאבותם יוצאי מצרים, וחוזרין יוצאי מצרים ומורשים אותם לבניהם [עי"ש הנפק"מ בכל זה].

היוצא שלכל השיטות **יוצאי מצרים** ירשו חלק בארץ באיזשהו שלב, וכפי שלמד מהכתוב 'לְשִׁמּוֹת מִטּוֹת אֲבֹתָם יִנְחָלוּ. ומקשה הגמ', דנימא שהכתוב 'לְשִׁמּוֹת מִטּוֹת אֲבֹתָם' הולך על **"ב בני יעקב אבינו** שנטלו חלק בארץ, והורישוה ישר **לכאי הארץ**, ויוצאי מצרים לא ירשו כלל.

ומתרצת הגמ', שמפורש בכתוב שיוצאי מצרים הם אלו שירשו את הארץ מהאבות: "דכתיב (שמות ו,ח): 'וַיִּתֵּי אֶתְּהָ לְכֶם מוֹרְשָׁה... ירושה היא לכם מאבותיכם, ו**ליוצאי מצרים** קאמר להו'.

[והגמ' לא דחתה, דנימא שאכן ה' הבטיח ליוצאי מצרים שירשו את הארץ, אלא שאח"כ גרם 'חטא המרגלים' והפסידו ההבטחה. - דזה אינו, שהרי כתוב כהקדמה לאותה הבטחה: **"לכן אָמַר לְבָנֵי יִשְׂרָאֵל אֲנִי ה'... וַיִּתֵּי אֶתְּהָ לְכֶם מוֹרְשָׁה..."** - "אין לכן אלא לשון שבועה... שלא יירא משה שמא מדת הדין יעכב..." (שמו"ר ו,ד). כלומר, **שברית ושבועה** אינם בטלים ע"י חטא, וכמש"כ הר"ם (אדרת אליהו, שמות ל,ד): **"כי בכל הדברים החטא מונע, מה שאין כן בקיים הברית"**. וכתב הרמב"ן (בראשית טו,יח) "הוסיף לכוונת לו ברית [בין הבתרים] עליהן [על ארץ י' עממין] **שלא יגרום החטא**". ועיין להלן בדברי רמ"ד וואלי. ובמש"כ ב'עומקא' גליון שני"].

איך "והבאתי" נתקיים ביוצאי מצרים

וקשה, שהנה כך לשון הכתוב (שמות ו,ח): **"והבאתי אֶתְּכֶם אֶל הארץ... וַיִּתֵּי אֶתְּהָ לְכֶם מוֹרְשָׁה"**. והשתא, בשלמא **וַיִּתֵּי אֶתְּהָ לְכֶם מוֹרְשָׁה** נתקיים ביוצאי מצרים באופן הנ"ל, אמנם איך נתקיים בהם **"והבאתי אֶתְּכֶם אֶל הארץ"**, שהרי לא באו לארץ?

וי"ל בב' אופנים: **א**. עפי"מ דאיתא (סנהדרין צ,ב): שמש"כ **"וַיִּגַּם הַקְּמֹתֵי אֶת בְּרִיתֵי אֲתֶם לְתֵת לָהֶם [לאברהם יצחק ויעקב] אֶת ארץ כְּנָעַן"** (שמות ו,ד) - יתקיים בתחיית המתים כשיקומו האבות, ו"מכאן לתחיית המתים מן התורה".

ועפי"ז י"ל, שגם מש"כ **"והבאתי אֶתְּכֶם אֶל הארץ"** שנאמרה **ליוצאי מצרים** - יתקיים שפיר לתחיית המתים, שהרי יוצאי מצרים יקומו ויכנסו לארץ ישראל עם משה רבינו (כמבואר בבמדב"ר י"ג,יג; דב"ר ב,ט).

[ועפי"ז יש לבאר מה שכוס חמישית בליל הסדר נקראת "כוס של אליהו", שהנה המקור לכוס חמישית, הוא גירסא בירושלמי: **"ור' טרפון היה מביא כוס חמישי כנגד והבאתי"** (ארחות חיים, ליל פסח, ס"ג), ולהנ"ל ש"והבאתי" יתקיים רק בתחיית המתים, והרי איתא (ברייטא בגליון סוף סוטה) "ותחיית המתים בא על ידי אליהו זכור לטוב" - לכן **"כוס והבאתי לתחייה"מ** נקראת "כוס של אליהו".

אופן ב': לרבי עקיבא שאין לדור המדבר חלק לעוה"ב (סנהדרין קחא), צריך לתרץ כמש"כ רמ"ד וואלי עה"פ (במדבר יד,ל) **"אם אֲתֶם תָּבֹאוּ אֶל הארץ אֲשֶׁר נְשָׂאתִי אֶת יְדֵי לְשָׁנְךָ אֶתְּכֶם בָּהּ..."**. והקשה רמ"דו (במדבר עמ' קל"ז): "וא"ת על כל פנים יש כאן חילול שבועה" [ובמקום חילול שבועה, שום חטא אינו מעכב. וכנ"ל]. ותירץ: "אף אין זאת ח"ו, **כי מאחר שהובאו בניהם, כאילו באו האבות עצמן, שהבנים חלק מהם ומרכבה אליהם"**.

"מורשה" לשון פגם וחסרון

אלא שמעתה יש להקשות בדברי הגמ': "דכתיב 'וַיִּתֵּי אֶתְּהָ לְכֶם מוֹרְשָׁה... **וליוצאי מצרים** קאמר להו'. שהרי לאחר דאיתנן להכי, לבאר בב' אופנים איך נתקיים ביוצאי מצרים רישא דקרא - **"והבאתי אֶתְּכֶם אֶל הארץ"**, א"כ באותם אופנים נוכל לפרנס גם את סיפא דקרא - **"וַיִּתֵּי אֶתְּהָ לְכֶם מוֹרְשָׁה"**, דהיינו או שירשו לתחיית המתים, או שמה שבניהם יורשים, נחשב כאילו הם יורשים, ומה הראיה שיוצאי מצרים ירשו בזמנו והנחילו לכאי הארץ.

וי"ל, דהנה איתא בירושלמי (ב"ב, ב"ב): **"וַיִּתֵּי אֶתְּהָ לְכֶם מוֹרְשָׁה... כל מקום שנאמר מורשה לישון ד'הא"**. [עיין נגעים (א,ב), "של שלג עזה ושל סיד ד'הא... ובתוספתא ריש נגעים, ובת"כ תרועה: הגירסא **"ד'הא"**. לשון **חולשה ו"ד'הוי"**].

ועפ"י הגמרא בבלי (ק"ט,ב) ביאורו: שכבר היה מוחלט מראש שיוצאי מצרים לא יזכו ליכנס לארץ ישראל, ומלכתחילה ה' הבטיח להם **סוג ירושה חלשה** - שכל כוחה הוא רק להנחיל לאחרים, ולא לעצמם (עי"ש ברשב"א).

ומעתה מיושבת קושייתנו, כי אם מש"כ **"וַיִּתֵּי אֶתְּהָ לְכֶם מוֹרְשָׁה"** הולך על מה שיוצאי מצרים יירשו בתחיית המתים, או על מה שבניהם יירשו, א"כ אין כאן **חולשה בירושה** - **בקנין**, אלא שאותה ירושה

תגובות

גלילון תל"ח - האכלת בע"ח

במה שכתב הרב ידידיה דייטש בגדר של צער בע"ח והקשה אמאי לא חישינן כשבע"ח רוצה לאכול בע"ח אחר ומאיך בריבוי חלב כן חישינן לה ויצא לחדש בזה עיין שם. אמנם לכאורה י"ל בפשיטות דכי היכי שבנ"א רשאים לאכול בע"ח כך בע"ח נמי רשאים בזה וכשיש צורך לא חשיב צבע"ח וכידוע. ובפרט למש"כ בתורה ד' דמוכח בחולין ז' ב' דכשהורג בע"ח לא עבר על צבע"ח. ולפי"ז בריבוי חלב צריך לדאוג לה גם כשאינה בהמתו, וכן מיושבים דברי הגרש"א זצ"ל דאין חסרון שדגים גדולים יאכלו הקטנים.

ובמה שהאריך הרב ח"ל אויערבך בענין צער בע"ח בדגים והביא די"א שאין איסור לכאורה צ"ע מה הסברא בדבר והוא תמוה טובא דהא רחמיו על כל מעשיו. ומה שהביא מהאחרונים ז"ל להוכיח מהא דמותרים באסיפה בעלמא לכאורה אין מובן כיוון דבאסיפה ליכא צבע"ח. ומה שכתב דאולי רק אחר שיצאו מהמים שרי גם קשה דממנ"פ אם מרגישים הצער למה יהא שרי ואם לאו כגון ביבש בהם כסלע א"כ גם בשאר בע"ח מותר ואין מיוחדות בדגים. ומה שהביא מהפמ"ג דבשבת לכו"ע צבע"ח דאוי דכתיב למען ינוח יש להעיר א' דכתב רק "אפשר" ב' קשה טובא מהכ"ת לומר כן ומה הראיה מלמען ינוח צ"ע.

הרב אשר בלוי

גלילון תל"ט - נבואת בלעם

במה שהק' הרב צבי רותן שכבדות פה היא מעכבת בנבואה, יעויין במדרש רבה פר' צו (יב, דאי' שם על עמוס הנביא למה נקרא שמו עמוס, שהיה עמוס בלשונו, וכ' מהרז"ו לשון משא כבד כמו אצל מש"ר דהיה כבד פה וכבד לשון. עיי"ש. וע"כ צ"ל דאינו נחשב מום לנביא.

הרב שניאור זלמן סקלאר

הרב זיו שצ'לקה הביא מהגמ' בסוטה מז ע"א שבשביל מ"ב קרבנות בלק הובקעו מישראל מ"ב נערים בימי אלישע, ותמה שהרי מפורש בפסוקים שקללם מפני עזותם וריקנותם. יעוי' במהרש"א בסוטה שם שעצם קללת אלישע באה ע"י הקרבנות, שלא הועילו לקלל ע"י בלעם אבל הועילו לקלל ע"י אלישע.

ועוד יש לציין למ"ש בזה החיד"א (חומת אנך פר' בלק) בשם האריז"ל שנערים אלו שנתעברה אמם ביוה"כ (סוטה מו:) היו מסיבת מ"ב קרבנות אלו שעל ידם עשקה הסט"א מ"ב ילדים, ואלישע החזירם לקדושה ע"י שהרג גופם שהיה מסט"א ובשם מ"ב העלה נפשם לקדושה, ע"כ. ולפ"ז מבואר דכל מציאותם של מ"ב ילדים אלו היתה מחמת הקרבנות, [ומ"ש בגמ' "הובקעו מישראל" אינו על מיתתם אלא על הנשמות שנעשקו].

הרב ש. ציון

« המשך מעמ' 2:

בעלות יורשים על הוצאת חידו"ת וספרים

ועי' בשו"ת שואל ומשיב (ח"א סי' מד), שבמקום שאין אפשרות להשיג ספרים מותר להדפיס ללא רשות, משום שבאופן זה אין השגת גבול ואין גזל כיון שבעל הספר אינו מפסיד כלום בהוצאה זו, ומקור הדין בשו"ת הרא"ש (כלל צג סי' ג) שבמקום ביטול תורה בעיר מחמת חסרון ספרים, כופין אדם להשאיל ספרו, עיי"ש. ובעזה"י נתבאר כל זה בפירוט ובהרחבה בספרנו "זכויות יוצרים" שיצא לאור בהסכמת וברכת פוסקי דורנו שליט"א, יעו"ש בפרק ג' ותמצא נחת.

נושאי הגליונות הקרובים בס"ד

מטות מסעי - התרת נדרים

דברים - בישולי נכרים

ואתחנן - ט"ו באב

ד"ת [עד 700 מילים] יתקבלו בצירוף שם מלא וטל' עד יום שלישי בערב בדוא"ל: gal2@okmail.co.il
בכתיב, עד יום א' בתיבה שעי"א וצוה"ס בית יוסף, בצירוף הוצ' הקלדה [10 ש' לעמוד]

הנצחות
ופרוסום בגליון:
052-7678393

לקבלת הגליון בדוא"ל בקביעות
בכל ערש"ק, יש לשלוח בקשה לכתובת:
gal2@okmail.co.il

במהות צורת חלוקת חלק הבכורה

זהו החלק הבכורה, אבל כיון דעתה יעקב הוא הבכור א"כ אית ליה קבר ושליש. וי"ל, דרש"י הכא ס"ל כשיטות (יעויין בבעלי תוס' עה"ת, ורשב"ם, ואבן עזרא, ורבינו בחיי, ובשו"ת הרמ"א סי' עח בתו"ד) דסברי דכשעשו מכר הבכורה ליעקב אין הביאור דעשו עשהו ליעקב בכור בעצם לכל דבר, דהא לאו בכור ופטר רחם הוא, אלא רק מכר לו את החלק התוספת ממון שהיה לו מחמת הבכורה, וא"כ אי"ש דהתוספת ממון זהו רק שלישי קבר שהיה לו, ועתה הם שווין.

ונמצא, דלעולם היישוב הוא כמו שכתב רבינו המהרש"א בדעת רש"י, דכונת עשו דיחלקו בשווה כשני אחים פשוטים, אך מאי דהקשה דאין דבריו אלא דברי נביאות, דסתם קאמר קרא וימכור את בכורתו ליעקב, דמשמע דיעקב זכה בחלק הבכורה ולא רק שעשו לא יקבל פי שניים, להמתבאר אי"ש דבאמת עשו מכר ליעקב את חלק הבכורה, אך אעפ"כ אמר דאטול קבר כמוהו.

« המשך מעמ' 1:

השמטת ירושת אב מפרשת נחלות

גוה"ד וצ"ע, ואמו אע"ג שאינה יורשת את בנה מ"מ בנה יורשה (והביאור הוא כנ"ל דהקורבה שוה ורק דרך קבלו חז"ל שאינה יורשת בנה), וסיים החזו"א ולמדנו לפ"ז דאח יורש שלא מחמת משמוש. וצ"ע דל' הרמב"ם בפייהמ"ש ביש נוהלין ובה' נחלות משמע דמדיון משמוש הוא.

לע"נ

ברוך ישראל ב"ר מנחם

דרושים חברותות:

טלפון	שעה	מקום	נושא
054-8519102		נאות שמחה	כתובות מפעל הש"ס
052-7693513	9:30-13	פתוח	גמ'
053-3184337	9:30-13	קמ"ח	גמ', עדיף שבת
052-7187251		אבי עזרי	גמ' רש"י
054-8462992	9:30-12:30	מודיעין	גמ'
054-8456965	1-2	תחילת נתיה"ם	פתוח
050-4131204	4-7	חניכי הישי' כיכר פלוק	שו"ע
052-7694564	כשעה בין 8:30-4:30	היכל יצחק	דף היומי
054-8593364	4-6	פתוח	גמ'
058-3241955	שעה	בית תפילה	טוש"ע חזרה
052-7122518		פתוח	גמ' נדרים/שבועות
052-766995	7:30-10:30	פתוח	קנין הלכה
053-3141790	9:30-11	זכרון מאיר	קנין הלכה - שבת
052-7638468		פתוח	דף היומי
052-7665995	7:30-10:30	פתוח	קנין הלכה
054-8456965	7:30-8:30 פעם בשב'	פתוח	פתוח
054-8419009		פתוח	פתוח
050-4119613	10	תחילת נתיה"ם	גמ'
052-7120693		קמ"ח	טהרות

לקביעת חברותא התקשר עכשיו: 0533-15-46-95 והשאר הודעתך

לתרומות בכרטיס אשראי במכשיר "נדרים פלוס"

בספריית בית יוסף וכן בכל המכשירים
בתפריט קופות נוספות: עומקא דפרשה
או בטלפון: 03-76-3-0585 "נדרים פון" שלוחה 74 [ע"ד]